

№ 68
22.05.23

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціології

Кафедра політичних теорій

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
ДЕРЖАВ ЄС»**

Виконала: здобувачка 4 курсу

галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові
науки»

спеціальність 052 «Політологія»

Шестакова Марія Геннадіївна

Керівник: к.політ.н., доц. Краснопольська

Тетяна Миколаївна

Рецензент: д.політ.н., проф. Мамонтова

Елла Вікторівна

Зачековано
на «Відмінно»
06.06.2023
[Підпис]

Одеса – 2023

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	6
1.1. Феномен міграційної політики як предмет політологічного аналізу	6
1.2. Форми міграційних процесів: переваги та недоліки	9
РОЗДІЛ 2. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА КРАЇН ЄС В ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ.....	15
2.1. Політико-правові засади міграційної політики країн ЄС	15
2.2. Виклики та перспективи розвитку міграційної політики країн ЄС	22
2.3. Практичні стратегії вдосконалення міграційної політики на прикладі Чехії	32
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Європейський Союз виступає найсильнішим політичним блоком на континенті, та вважає себе ключовим гравцем в міжнародній геополітиці. Політика Європейського Союзу впливають не лише на ситуацію в рамках Європи, але знаходить своє відображення і серед міжнародної агенди та реакції інших світових політичних угруповань та сил.

Тема міграційної політики ЄС є високо *актуальним* як з контексту глобальної геополітики, так і в контексті російської війни проти України. Міграційні кризи, з якими стискається Європейський Союз впливають на широку шкалу чинників: єдність серед політичного блоку та членськими країнами, військова та економічна могутність політичного угруповання, відносини з іншими країнами світу та їх глобальний вплив (наприклад ЄС – Сирія – Туреччина). Наразі тема міграційної політики ЄС є ще більш актуальним і з точки зору українського погляду, оскільки більше 5 мільйонів українців залишило державу та переїхало за кордон у зв'язку з війною. Україна має розуміти міграційну політику ЄС для планування та розбудови власної – а саме повернення своїх громадян додому для вирішення демографічної кризи та «brain drain» - Україна буде потребувати людський капітал для власної відбудови. Тому розуміння міграційних процесів, політики ЄС у сфері міграції допоможе українському уряду розробити стратегію щодо вирішення державних проблем та сформуванню правильну політику повернення, реінтеграції біженців додому.

Серед українськи науковців, які досліджують проблематику міграційних процесів та міграційної політики безпосередньо є: С. Білошицький, Д. Баланюк, О. Малиновська, Ю. Курилюк, Н. Родінова, П. Овчар, З. Смучак. Серед іноземних науковців проблематикою займаються такі вчені як: В. Патек, Б. Праусова, С. Пірс та інші.

Мета бакалаврської роботи – дослідити актуальні проблеми міграційної політики країн ЄС, перспективи розвитку такої політики та практичні стратегії вдосконалення на прикладі Чехії.

Перед собою автор ставить наступні *завдання*:

- проаналізувати феномен міграційної політики як предмету

політологічного аналізу;

- дослідити феномен міграційних процесів, навести їх класифікацію, вивчити недоліки та переваги міграції з точки зору країни-реципієнта;
- визначити політико-правові засади міграційної політики країн ЄС;
- проаналізувати виклики та перспективи розвитку міграційної політики країн ЄС;
- визначити практичні стратегії вдосконалення міграційної політики на прикладі Чехії, в т.ч. в контексті російського повномасштабного вторгнення в Україну.

У роботі наведені основні перспективні напрямки щодо зміни та покращення міграційної політики та практичні заходи, які можна вжити на прикладі Чеської Республіки. Вибір Чехії є актуальним для сьогодення – оскільки більше 350 тисяч українців перебувають в країні як біженці чи люди з тимчасовим захистом. З геополітичної точки зору Чехія – країна яка одна з перших підтримала Україну важкою зброєю, і яка має активний голос в рамках ЄС за подальше підтримання України аж до остаточної перемоги. Тому внутрішнє становище Чехії безпосередньо впливає і на ситуацію в Україні. Знання та врахування наявних проблем міграційних політик членських країн ЄС може бути одним з ключових факторів формування української міграційної політики після закінчення війни.

Об'єктом дослідження є міграційні процеси в Європі. *Предметом* дослідження виступають особливості, проблеми та перспективи розвитку міграційної політики країн ЄС.

Методи дослідження. У бакалаврській роботі використовувалися діалектичний метод (для аналізу ключової проблеми), методи аналізу та синтезу, узагальнення (для формування умовиводів), метод теоретичного аналізу, історико-системний, проблемно-хронологічний методи та аналіз документів. Для складання першого розділу було використано метод теоретичного аналізу літератури з виявлення теоретичних засад міграційної політики країн ЄС. За допомогою історико-системного методу було розглянуто динаміка розвитку міграційної політики ЄС. Даний метод допомагає виділити основні напрямки,

механізми та фактори міграційної політики. Проблемно-хронологічний метод допоміг охарактеризувати причини та фактори, що впливають на зростання незадоволення серед населення країн ЄС. Аналіз документів дозволив визначити політико-правові основи міграційної політики країн ЄС.

Структура бакалаврської роботи. Робота містить вступ, два розділи, що включають п'ять підрозділів, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

6

1.1. Феномен міграційної політики як предмет політологічного аналізу

Для вивчення міграційних процесів та міграційної політики необхідно дослідити методи політологічного аналізу, який займається цим питанням. Та теорії, які пояснюють комплексні складні міграційні процеси – та створення міграційних політик як реакції на них.

С. Білошицький наголошує, що загальнотеоретичні підходи до дослідження соціального феномену міграції населення були закладені ще наприкінці XIX ст. англійським ученим Е. Равенштейном, котрий сформулював одинадцять міграційних законів, низка з яких стосувалася феномену міжнародної міграції. Зокрема, дослідник стверджував, що головні причини міграції – економічні. На його думку, мігрантів, що переселяються на більші відстані, притягують до себе центри промисловості й торгівлі, а обсяг міграції збільшується пропорційно розвитку промисловості, торгівлі та транспорту. Країни, до яких прямують мігранти природньо намагаються контролювати міграції – звідки і з'явилися перші міграційні політики. Варто зазначити, що міграційні процеси більш активно вивчаються з точки зору економістів, юристів, соціологів аніж політологів. Загальна політологічна теорія вивчення міграційної політики чи міграційних процесів не існує. Політологія вивчає міграцію за допомогою вже наявних теорій з інших дисциплін. Далі будуть наведені теоретичні методи, які використовуються для вивчення феномену та теорії, які були створені на основі наявних методів аналізу. [3]

Д. Баланиук зазначає, що міграційна політика вивчається за допомогою міждисциплінарних наукових підходів, серед яких є:

- соціологічний – міграційна політика (МП) розглядається за допомогою теорії притягання-виштовхування на основі порівняння країн між собою (push and pull factors). В теорії міграційного ланцюга МП розглядається як автономний відтворюваний процес. МП вивчається і з точки зору іммігрантів та

їх пристосування до нового середовища (теорія асиміляції). МП вивчається як складова міграції в рамках етносоціального напрямку;

- демографічний – вивчає МП як геостратегічний потенціал держави. Найчастіше гіпотези та пояснення феномену створюються на основі теорії народонаселення, теорії демографічного переходу, теорії циклів, концепції нульового сальдо міграції і т.д.;

- економічний – визначає кому чому та як вигідні міграційні процеси з точки зору економіки, використовуючи економічні та статистичні індикатори. [2] Як зазначає О. Малиновська, раніше економічний підхід був пануючий серед методів вивчення міграційних процесів, то наразі науковці все більше звертають увагу на саме політичні аспекти міграції [9];

- системний – розглядає міграцію як комплексне явище, яке можливо вивчати тільки в рамках системи (політичної, економічної, культурної, соціальної, екологічної і тд). Неможливо вивчати міграцію як окремий феномен без зв'язків з іншими сферами суспільно-політичного життя;

- геополітичний – вивчає глобальний розподіл праці та процеси глобалізації, пов'язані з міграцією (найчастіше саме робочою);

- цивілізаційний – досліджує міграційні процеси як з точки зору їх лінійності, так і циклічності. А також вивчає взаємозв'язок глобальних процесів та процесів на національних рівнях країн. [2]

А. Пак крім вищезазначених форм вивчення міграційної політики також вивчає феномен за допомогою таких підходів: юридичний, історичний, психологічний та історико-біологічний та теорії «трьох стадій» міграційного процесу. [10]

Комплексну картину, як саме вивчаються міграційні процеси (які існують підходи вивчення) та які моделі та теорії використовуються зазначає О. Малиновська у своєму підручнику «Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії». Авторка також наголошує, що міграційні політики, як і міграційні процеси вивчаються на полідисциплінарній основі.

Підходи вивчення міграційної політики, за О. Малиновською: міжнародний (акцент на міжнародно-правовий режим, домовленості між

державами та міжнародні угоди); національний (вивчення внутрішніх чинників держави та міграційних процесів: правових норм, економічно-соціальної ситуації в країні, рівень безробіття, склад та динаміка населення і т.д.); (нео)реалістичний; ліберальний; конструктивістський та політ-економічний.

Серед моделей міграційної політики виділяють: плюралістичну, інституційну, глобалізаційну, неокорпоративістську, марксистську, модель ліберального інституціоналізму, аналітичного лібералізму, модель вивчення національної ідентичності

До теорій міграційної політики дослідниця відносить: теорію подвійного ринку праці, інституційну та неокорпоративістську.

Авторка ще раз зазначає, що цілісної теорії міграційної політики поки що не існує, саме тим пояснюється широка шкала методів, моделей та підходів вивчення комплексного феномену міграційної політики. [9]

Цікаво зазначити, що Е. Майер вважав, що міграційна політика є результатом взаємодії різних чинників соціально-економічного і зовнішньополітичного характеру, а також залежить від основних характеристик міграційного потоку і відрізняється залежно від того, чи йдеться про трудову міграцію, переселенську міграцію або пошуки притулку. Науковець виділяв 5 соціально-економічних та зовнішньополітичних чинників, які впливають на формування міграційної політики: стан економіки, інтенсивність та склад міграції, війни, пріоритети зовнішньої політики, співвідношення расистських та ліберальних поглядів у суспільстві. [9]

Отже, міграційна політика – це заснована на принципах конституційного ладу система об'єктивно обумовлених цілей, завдань, напрямів розвитку суспільних відносин у сфері міграції, норм міграційного законодавства, а також механізмів управління державою, що реалізуються суб'єктами міграційного процесу (фізичні особи, громадські організації, державні органи) та спрямованих на переміщення, переселення, розміщення, облаштування та інтеграцію фізичних осіб на території держави та (або) в окремих її регіонах, забезпечених стимулюючими та контрольними факторами.

1.2. Форми міграційних процесів: переваги та недоліки

Класифікація міграції є складною та комплексною, адже розглядає феномен пересування з різних точок зору (від мотивації, до тривалості перебування в іншому місці чи географічну віддаленість). Із загальної класифікації найвідомішими є наступні.

За географічним перебуванням: внутрішня (в середині країни) та зовнішня (з виїздом за державний кордон).

За часовими ознаками: постійна (пов'язана з остаточною зміною постійного місця проживання), тимчасова (припускає переселення на визначений термін, наприклад, навчання чи робота за контрактом), сезонна (включає щорічні переміщення людей у визначені періоди року (як приклад, збір врожаю), маятникова (пов'язана з регулярними поїздками до місця роботи чи навчання за межі свого населеного пункту), епізодична (являє собою нерегулярні як в часі, так і в напрямі поїздки (туристичні, комерційні, культурно-побутові тощо).

За формами реалізації розрізняють суспільно організовану (здійснюється за участю державних і громадських організацій на їх організаційно-економічній підтримці) та неорганізовану міграцію (проводиться силами і за кошти безпосередньо самих мігрантів без матеріальної і організаційної підтримки зовні). [5]

В залежності від причин міграції виділяють наступні її форми:

1) Ланцюгова міграція – процес, коли люди мігрують до нового місця проживання групами, часто слідом за родичами чи друзями, які вже переїхали.

Є кілька причин, чому люди можуть вирішити взяти участь у ланцюговій міграції. Одна з них полягає в тому, що це може бути дешевше, ніж мігрувати поодиночі. Коли люди мігрують групами, вони часто можуть об'єднати ресурси і розділити витрати, що робить загальну подорож більш доступною.

Крім того, ланцюгова міграція може забезпечити соціальну та емоційну підтримку під час важкого і стресового процесу. Так, мігранти часто переїжджають до тих самих районів, що й інші іноземці, створюючи кластери,

такі як «Маленька Італія» або «China-town» у межах міста.

Реальним прикладом ланцюгової міграції є ірландська діаспора. Протягом століть багато ірландців залишали свою батьківщину в пошуках кращих економічних можливостей і соціальних умов за кордоном. Ці мігранти часто оселялися в країнах, де вже існували значні ірландські громади, наприклад, у США, Канаді та Австралії. Це дозволило їм скористатися підтримкою цих існуючих громад, коли вони пристосовувалися до нового життя.

Іншим видом ланцюгової міграції є процес, коли першим мігрує один член родини, потім за ним мігрують наступні (наприклад брати чи сестри, батьки чи діти). Таким чином перший емігрант є «першопроходцем», який підготовляє ґрунт для еміграції цілої родини на інше місце перебування.

2) Циклічна міграція – тип міграції, при якому люди переїжджають між двома або більше пунктами призначення протягом певного періоду часу. Цей тип міграції може бути мотивований різними факторами, включаючи економічні можливості, родинні зв'язки та культурні прихильності.

Циклічна міграція, яка відбувається з економічних причин, часто відбувається протягом сезону. Люди мігрують під час збору врожаю в пошуках роботи, а потім повертаються на батьківщину, коли певний період закінчується. Цей тип міграції також може бути мотивований родинними зв'язками та культурною прихильністю. Наприклад, багато людей з Мексики мігрують до Сполучених Штатів у пошуках роботи. Але вони часто повертаються до Мексики на важливі свята і сімейні події, такі як весілля і похорони. Цей тип циклічної міграції часто називають циркулярною міграцією. Циклічна міграція може також відбуватися через екологічні фактори (що але більше відноситься до історичних процесів кочування племен).

3) Економічна міграція – переміщення людей з одного місця в інше з метою знайти роботу або покращити свій рівень життя. Люди беруть участь в економічній міграції з багатьох причин, включаючи бідність на батьківщині, відсутність можливостей працевлаштування та стихійні лиха, які зруйнували економіку країни походження.

Економічні мігранти часто мають труднощі з пошуком роботи в нових

країнах і можуть зіткнутися з дискримінацією та експлуатацією. Крім того, до них часто ставляться менш прихильно, ніж до інших форм міграції, оскільки економічні мігранти часто несправедливо розглядаються як такі, що займають робочі місця місцевого населення.

4) Екологічна міграція – переміщення людей з одного місця в інше через екологічні фактори, такі як зміна клімату, стихійні лиха та забруднення. Екологічні мігранти часто стикаються з багатьма проблемами, включаючи відсутність юридичного визнання, труднощі з пошуком роботи та дискримінацію. Прогнозується, що екологічна міграція через зміну клімату стане однією з найважливіших причин вимушеної міграції у 21 столітті. Очікується, що одні лише припливи поглинуть багато тихоокеанських островів і низинних районів світу, таких як В'єтнам, що спричинить приблизно 150 мільйонів вимушених переселенців протягом наступних 80 років.

5) Добровільна міграція – переміщення людей з одного місця в інше за власним бажанням, на відміну від вимушеної міграції, спричиненої такими факторами, як конфлікт або стихійне лихо. Люди можуть вирішити мігрувати з різних причин, включаючи пошук кращих економічних можливостей, втечу від переслідувань чи насильства або возз'єднання з близькими. Вони можуть навіть просто мігрувати через любов до іншої культури або бажання пригод.

6) Вимушена міграція – процес, коли людей переміщують проти їхньої волі, часто через конфлікт або стихійне лихо. Приймаючі країни часто ставляться до цього типу мігрантів з найбільшим співчуттям, оскільки їхня міграція не була їхнім вибором.

Міжнародні правила стверджують, що країни повинні приймати людей, які покидають свою батьківщину через конфлікт або переслідування, але на практиці це не завжди відбувається. Вимушені мігранти можуть бути переміщені в межах своїх країн (внутрішньо переміщені особи) або через міжнародні кордони (біженці та шукачі притулку). За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), у світі налічується понад 82 мільйони вимушених переселенців. Яскравими прикладами є Сирія та Україна.

7) Ступінчаста міграція – міграційна подорож, яка відбувається в кілька

етапів. Вперше вона була описана Ернстом Равенштейном у 1885 році як міграція людей із сільської місцевості до міст через передмістя. Спочатку вони переїжджали в передмістя, щоб почати інтеграцію, де це було дешевше, перш ніж зробити остаточний крок у міські райони.

Сьогодні, однак, це частіше розглядається як поетапна зовнішня міграція. Поширеним прикладом поетапної міграції є ситуація, коли людина прагне переїхати до бажаної країни, наприклад, США, але може знайти роботу лише в небажаному регіоні країни. Вони погоджуються працювати в менш бажаному регіоні протягом кількох років, щоб отримати посвідку на проживання, а потім переїхати в бажаний регіон країни, як тільки отримають доступ до нього.

Це також часто трапляється в ЄС, коли люди в'їжджають до ЄС через країни з м'яким імміграційним законодавством. Ставши громадянами країни ЄС, вони можуть переїхати до будь-якої з 27 країн, що входять до блоку.

8) Транснаціональна міграція – переміщення людей з однієї країни в іншу з метою проживання та роботи, зберігаючи при цьому міцні зв'язки зі своєю батьківщиною. Цей тип міграції стає все більш поширеним в останні роки, оскільки глобалізація полегшила людям пересування між країнами. Транснаціональні мігранти часто надсилають гроші назад, щоб підтримати свої сім'ї або регулярно відвідують їх. Типовим прикладом транснаціональної міграції є мігрант з Мексики, який їде до США на заробітки, але щомісяця надсилає гроші своїй родині в Мексику і відвідує її раз на рік. [15]

Аналіз переваг та недоліків міграційних процесів показує, що еміграція вважається за апріорі негативний процес – країна походження емігранта втрачає людський капітал, що є основою суспільного та економічного розвитку країни.

Проте вона має і ряд переваг, серед яких:

- зростання економічного виробництва та рівня життя – чиста імміграція призведе до зростання чисельності робочої сили та збільшення виробничого потенціалу економіки. Імміграція призводить до вищих темпів економічного зростання з відповідним збільшенням податкових надходжень і потенціалу для державних витрат;

- потенційні підприємці – вважається, що іммігранти часто

приїжджають з невеликими статками, тому мають більший стимул спробувати зробити щось для себе. Крім того, люди, які готові покинути країну і спробувати себе в іноземній компанії, є найбільш амбітними і готовими ризикувати, і, як наслідок, є більш динамічною частиною робочої сили. Молоді та мобільні іммігранти також з великою ймовірністю стануть підприємцями - заснують компанії, які створюють інноваційні продукти;

- збільшення попиту та зростання економіки – страх перед імміграцією полягає в тому, що «іммігранти забирають робочі місця у корінного населення». Проте іммігранти не просто «займають робочі місця», вони сприяють зростанню ВВП, як нові користувачі різноманітної сфери послуг;

- більш кваліфікована робоча сила – часто серед іммігрантів до високорозвинених країн є люди з вищою освітою. Імміграція дозволяє економіці залучати висококваліфікованих фахівців для заповнення вакансій і сприяти збільшенню податкових надходжень. Збільшення освіченої частини населення також сприяє розвитку інновацій, що стимулює економічний розвиток;

- збільшення державних доходів – оскільки іммігранти – це часто молоді люди працездатного віку, вони поповнюють через сплату податків державну казну. Працюючі люди сплачують прибутковий податок, але майже не отримують соціальних пільг від держави, таких як освіта, пенсії. Молоді люди рідше користуються послугами охорони здоров'я, ніж люди похилого віку. Саме тому держава «заробляє» на молодих іммігрантах, які офіційно працевлаштовані;

- вирішення проблеми старіння нації – багато західних країн стикаються з демографічною кризою: низький рівень народжуваності та старіння населення спричиняють зростання коефіцієнта залежності (співвідношення старих і молодих працівників). Це чинить тиск на соціальну допомогу, податкові надходження та державні витрати. Імміграція є найефективнішою політикою для вирішення проблеми старіння населення, оскільки вона дозволяє заповнити дефіцит у сфері охорони здоров'я та соціального забезпечення молодими працівниками, які роблять чистий внесок у державні фінанси та збільшують кількість робочої сили;